

UDK:633.88

INGICHKA BARGLI SANO O‘SIMLIGINING SHIFOBAXS XUSUSIYATLARI VA GULLASH BIOLOGIYASI

Xasanova Gulshoda Jamshid qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Samarqand shahri Mirzo Ulug‘bek ko‘chasi 77 uy

Annotatsiya. Bugungi kunda tibbiy amaliyotda dorivor o‘simliklarning 100 dan ortiq turlari qo‘llaniladi, bu O‘zbekiston florasida mavjud turlarning 2,5 foizini tashkil etadi, vaholanki respublika hududida kamida 1557 dorivor o‘simlik turlari o‘sishi ma‘lum bo‘lib, ular O‘rta Osiyo va unga yaqin xalqlarning tibbiy amaliyotida qo‘llanilgan. Shunday ekan mamlakatimizda keng tarqalgan dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, madaniylashtirish, ulardan barqaror foydalanish yo‘llarini izlash juda dolzarb muammo hisoblanadi.

Resume. Today, more than 100 species of medicinal plants are used in medical practice, which is 2.5% of the species present in the flora of Uzbekistan, although at least 1,557 species of medicinal plants are known to grow on the territory of the republic, which are used in the medical practice of the peoples of Central Asia and neighboring countries. Therefore, the search for ways to protect, cultivate, and sustainably use medicinal plants widespread in our country is a very urgent problem.

Kalit so‘zlar. Morfologik belgilari, ekish usuli, yetishtirish, vegetativ, generativ, vegetatsiya, barg, g‘unchalash, gullash, meva.

Key words. Morphological signs, planting method, cultivation, vegetative, generative, vegetation, leaf, budding, flowering, fruit.

Kirish. O‘zbekiston respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF- 4947- sonli Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi PQ-2911- son “Respublika farmatsevtika sanoatini jadal rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2020 yil 10 apreldagi PQ-4670-son “Yovvoyi holda o‘svuchi dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora tadbirlari to‘g‘risida” va 2020 yil 26 noyabrdagi PQ-4901-son “Dorivor o‘simliklarni

yetishtirish va qayta ishlash, ularning urug'chiligini yo'lga qo'yishni rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori 2022 yil 20 maydagi PQ-251-son "Dorivor o'simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarorlari qabul qilindi.

O'zbekistonning tabiiy iqlim va tuproq sharoitlari mazkur noyob giyohlar o'sishi uchun har jihatdan qulay. Noyob dorivor o'simliklarni bio-ekologik xususiyatlarini o'rganish va asrab qolish soha xodimlari oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Shunday ekan, dorivor o'simliklardan to'g'ri va samarali foydalanish yo'llarini ishlab chiqish, ular o'sadigan muxitlarni muhofaza qilish, ularni tabiiy ko'payishi uchun insonlar tomonidan salbiy ta'sirni kamaytirish orqali ularni saqlab qolish va insonlar ehtiyoji uchun keng foydalanish imkoniyatini yaratish mumkin[1,2,7].

Sano (*Cassia tourn L*) Fabaceae -Dukkakdoshar oilasiga mansub, bo'yi 1 m gacha yetadigan chala buta hisoblanadi. Ildizi o'q ildiz tizimli, poyasi yotib o'suvchi, bargi cho'ziq tuxumsimon, cheti silliq, Guli sariq rangli shingil to'pgulni hosil qiladi. Gulkosacha barglari 5 ta, gultojbarglari 5 ta, Changchisi 7 ta, urug'chisi ham 7 ta. O'zidan changlanadi. Mevasi dukkak quruq meva. 7 sm dan 22 sm gacha boradigan 13 xonadan 33 xonagacha boradi. Urug'i to'q yashil rangli qirrali urug'. Urug' bo'yi 0.6 sm, eni 0.2 sm. 100 ta urug' vazni 3.5 gr. 1000 ta urug' vazni 35 gr. Iyun oyidan boshlab, sentyabrgacha gullaydi. Mevasi iyuldan oktyabrgacha pishib yetiladi.

Sano o'simligini asosan yer ustki qismi-bargi dorivor hisoblanadi. Asosan surgi dori sifatida va jigar xastaliklarida qo'llaniladi.

Tadqiqot obyekti va qo'llanilgan metodlar. Tadqiqotlar Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining "Mega loyiha" doirasida bajarilayotgan ilmiy-tadqiqotlar dala tajriba maydonchasida o'tkazildi. Tajribalar o'simlikning mavsumiy rivojlanish maromini o'rganishda I.N. Beydeman (1960, 1974) usullaridan foydalanildi va har uch kunda bir marta kuzatilib, quyidagi fazalar aniqlab borildi.

Natija va ularning tahlili. Bizning tajribalarimiz 2023 yil 10 mart 45x30 sm va 70x30 sm ekish usullarida qo'yildi. Biometrik o'lchamlar sanoning gullash fazasiga to'liq kirgan vaqtda ya'ni 10 iyunda kuzatildi.

Gullash jarayoni 10 iyun birinchi dekadasi dan gullab tupini sovuk urgancha gullash davom etdi. Xuddi shunday mevalari xam iyun oyining uchinchi

dekadasidan mevalash jarayoni boshlandi, mevalash xam tupini sovuk urgancha davom etdi. Mevalarini pishib yetilish jarayoni esa avgus oyining ikkinchi dekadasidan sentyabrni uchinchi dekadasigacha davom etdi. Oktyabr oyida xam 2-3 ta shoxlarida gullash jarayoni hamda g'ur (pishmagan) mevalari borligini kuzatish mumkin.

1-rasm. *Cassia angustifolia* L.

Xulosa

Sano bugungu kunda istiqbolli o'simliklardan biri hisoblanib vegetasiya davrining o'tishi bilan asosiy novda bo'yi, undagi yon novdalar va yon poyalardagi barglar soni va ularning o'lchami ortdi va eng ko'p generativ novdalar soni 70x30 sm ekish usulida uchinchi vegetasiya yilida kuzatildi. Demak bu o'simlikda gullash va mevalash jarayoni sovuq urgancha davom etishiga amin bo'ldik.

Adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони Тошкент.2017.
2. Бейдеман И.Н. Изучение фенологии растений // Полевая геоботаника. -М.-Л.,1960 -Т.П.-С.333-366.
3. Бейдеман И.Д. Методика изучения фенологии растений в растительных сообществах- Новосибирск: Наука, 1974,-154 С.

4. Begmatova M., O'ralova S. Subject: some biological characteristics of cherry (*hypericum perforatum* l) planted in different crop schemes //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 51-58.
5. Бегматова М. Х., Уроқов А. У. Лекарственные свойства и фитохимический состав условиях *hypericum perforatum* интродукции //Eurasian Journal of Academic Research. – 2021. – Т. 1. – №. 9. – С. 177-182.
6. Бегматова М. Х., Мусурмонова Н. Х. *Hypericum perforatum* изучен в почвенно-климатических условиях при условии интродукции //Eurasian Journal of Academic Research. – 2021. – Т. 1. – №. 9. – С. 183-186.
7. Фарманов Н. и др. Далачой (*Hypericum perforatum* l.) ни дориворлик хусусиятлари ва кимёвий таркиби //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 59-64.
8. Бегматова М.Х. Далачой (*Hypericum perforatum* l.) ning морфобиологик хусусиятлари. Диссертация // Самарканд 2021 й.-127 б.
9. Hamdamov, I., Hamdamova, E. I., Suvonova, G. A., & Begmatova, M. Botanika va o'simliklar fiziologiyasi. Botanika qismi) Toshkent-2017 y, 245-247.
10. Begmatova M. et al. Technology of Cultivation of Medicinal Preparation “*Hypericum Perforatum* I” //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 510. – С. 01020.